

Autoreferat

1. Imię i nazwisko.

Joanna Popielska-Grzybowska

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

1997 – dyplom magistra w zakresie archeologii śródziemnomorskiej – (dyplom z wyróżnieniem), Instytut Archeologii, Wydział Historyczny, Uniwersytet Warszawski.
Tytuł pracy: „Atum w Tekstach Piramid”.

Promotor: prof. dr hab. Andrzej Niwiński (Instytut Archeologii, Uniwersytet Warszawski).

Recenzent: prof. dr hab. Karol Myśliwiec (Zakład Archeologii Śródziemnomorskiej, Polska Akademia Nauk).

2000 – dyplom studiów podyplomowych w zakresie historii literatury, historii, historii filozofii i historii sztuki, Instytut Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk.

Praca dyplomowa: „Faraon w drodze do nieba – egipska metaforyka życia i śmierci a obrazowanie symboliczne w Tekstach Piramid”.

Promotor: prof. dr hab. Teresa Dobrzyńska (Instytut Badań Literackich, Polska Akademia Nauk).

2007 – stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie archeologii nadany uchwałą Rady Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego na podstawie rozprawy pt. „The Pyramid Texts as Source of *Topoi* in the Coffin Texts (based on diagnostic spells)”.

Promotor: prof. dr hab. Karol Myśliwiec (Zakład Archeologii Śródziemnomorskiej, Polska Akademia Nauk)

Recenzenci: prof. dr hab. Jochem Kahl (Ägyptologisches Seminar, Freie Universität zu Berlin), prof. dr hab. Teresa Dobrzyńska (Instytut Badań Literackich, Polska Akademia Nauk), dr hab. Ewa Laskowska-Kusztal (Zakład Archeologii Śródziemnomorskiej, Polska Akademia Nauk).

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

3a. Instytut Archeologii, Wydział Historyczny, Uniwersytet Warszawski, Warszawa, Polska, w okresie 01.12.1999-30.11.2004: doktorant i lektor języka staroegipskiego.

3b. Zakład Kultur Starożytnych oraz Katedra Archeologii i Antropologii, Wydział Historyczny, Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieyszтора, Pułtusk, Polska, w okresie 01.10.2004-31.08.2017: na stanowisku asystenta, 01.10.2004-30.09.2007; na stanowisku adiunkta, 01.10.2007-31.08.2017. W okresie 15.04.2011-31.08.2017: kierownik Zakładu Kultur Starożytnych; w okresie 01.07.2009-14.02.2011, kierownik Zakładu Kultur Afryki; w okresie 01.10.2004-31.08.2017, wykładowca.

3c. Zakład Starożytnych Kultur Egiptu i Bliskiego Wschodu, Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych Polskiej Akademii Nauk: od 01.09.2017 do dzisiaj jako adiunkt i kierownik Działu Wydawniczego.

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

4.1. Tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego (autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa, ilość stron, punkty przyznane na podstawie wykazu wydawnictw publikujących recenzowane monografie naukowe Ministra Edukacji i Nauki).

Joanna Popielska-Grzybowska, *Everything as One. A linguistic view of the Egyptian Creator in the Pyramid Texts*, Warsaw – Wiesbaden 2020, Harrassowitz Verlag – IKŚiO PAN (ISBN 978-3-447-11459-2; 400 stron; 300 pkt)

Recenzenci wydawniczy:

dr hab. Kamil Kuraszkiewicz (Wydział Orientalistyczny, Uniwersytet Warszawski),
prof. dr hab. Maria Helena Trindade Lopes (Universidade Nova de Lisboa, Lizbona),
prof. dr hab. Pascal Vernus (École Pratique des Hautes Études en Sorbonne, Paris).

Osiągnięciem, które stanowi podstawę postępowania habilitacyjnego, jest monografia *Everything as One. A linguistic view of the Egyptian Creator in the Pyramid Texts*, przedstawiająca analizę staroegipskich *Tekstów Piramid* – analizę wielostronną i oryginalną w swych założeniach, wykorzystującą nie tylko metody badania źródeł pisanych stosowane w archeologii, ale też – i to stanowi jej novum – metodologię wypracowaną we współczesnej lingwistyce antropologicznej, zogniskowaną na „językowym obrazie świata” (JOS). JOS to utrwalona w języku – w kategoriach gramatycznych, w leksyce i frazeologii, w utartych sądach wyrażających powszechne wyobrażenia, a także w wierzeniach, mitach i rytuałach – interpretacja rzeczywistości wspólna w obrębie pewnej grupy etnicznej. (J. Bartmiński, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin 2009, 12; J. Popielska-Grzybowska, *Everything as One. A linguistic view of the Egyptian Creator in the Pyramid Texts*, 15-18). Metodologię tę poznałam współpracując z Lubelską Szkołą Etnolingwistyki, a następnie zaadaptowałam i zastosowałam w szeroko zakrojonej i wielopłaszczyznowej pracy badawczej nad *Tekstami Piramid* – najstarszym na świecie zbiorem tekstów religijnych, stanowiącym wyjątkowe pod względem poznawczym źródło do studiów nad religią, kulturą i językiem starożytnych Egipcjan. Najwcześniejsze, znane nam, wersje *Tekstów Piramid*, pochodzące z XXIV w. p.n.e., zostały utrwalone na ścianach piramidy faraona Unisa (ok. 2380–ok. 2350 p.n.e., V dynastia). Zapisano je w 11 grobowcach królów i ich żonek z czasów Starego Państwa (ok. 2740–ok. 2180 p.n.e.), a ich fragmenty kopiowano w piśmiennictwie religijnym starożytnego Egiptu aż po czasy ptolemejskie. Pierwsze publikacje i tłumaczenia *Tekstów Piramid* autorstwa Gastona Maspero na język francuski ukazały się niedługo po ich odkryciu w latach 1881-1894. Następnie Kurt Sethe w okresie od 1908 do 1922 r. wydał teksty w wersji hieroglificznej, a w latach 1935-1962 opublikował ich tłumaczenie na język niemiecki wraz z interpretacją formuł religijnych. Do dzisiaj publikowane są przekłady *Tekstów Piramid* na różne języki współczesne.

Niemal sto pięćdziesiąt lat badań *Tekstów Piramid* to przede wszystkim tłumaczenia i analizy poszczególnych formuł lub ich grup. Często badacze używają fragmentów tekstów jako ilustracji własnych poglądów – szczególnie jeśli zależy im na wykazaniu archaicznych źródeł pewnych danych w analizowanym przez nich materiale. Przystudiowano również związki formuł z rytuałami, a także wątki mitologiczne, ze szczególnym naciskiem na rolę postaci Ozyrysa w analizowanych tekstach religijnych. Badano także linearną strukturę tekstów: podjęto próby wskazania sekwencji poszczególnych formuł w poszczególnych piramidach, czyli kolejności ich odczytywania. Dokładnie przanalizowano i opisano główne motywy i tematy oraz ze szczególną starannością gwiazdy i ciała niebieskie, wyjątkową

gramatykę i stylistykę, miary i wagi. Nie zabrakło też studiów epigraficznych, poświęconych sposobom zapisu i kryptografii, środkom artystycznego wyrazu, z uwzględnieniem tych nietypowych, rzadko spotykanych lub niewystępujących w innych tekstach egipskich. Badano wreszcie *Teksty Piramid* pod kątem toponimów, a przede wszystkim kosmologii, nazwanej przez prof. dr. Jamesa P. Allena „kosmologią nocy”, co miało służyć ustaleniu funkcji pomieszczeń w piramidzie w powiązaniu z miejscami w egipskich zaświatach. Studiowano także tradycję tej najstarszej na świecie „księgi” religijnej. Natomiast, poza godnym odnotowania wyjątkiem w postaci studium Winfrieda Barty (*Die Bedeutung der Pyramidentexte für den verstorbenen König*, Berlin 1981), poświęconego znaczeniu formuł dla władcy, we wcześniejszych badaniach brakowało analizy syntetycznej i dopiero XXI wiek przyniósł takie próby, dotyczące jednak nadal jedynie fragmentarycznych danych i zagadnień (zob. szczegółowe omówienie w: J. Popielska-Grzybowska, *Everything as One...*, 22-31 i References, 321-384; zob. **Wykaz osiągnięć naukowych I.1.1**; patrz też niżej). Przeprowadzone przeze mnie badania mają na celu wypełnienie luki spowodowanej brakiem syntetycznej analizy koncepcji religijnej i językowej *Tekstów Piramid*, nadającej im walor unikalnego źródła wiedzy na temat kultury starożytnych Egipcjan.

Wyniki tak wcześniejszych, jak i moich dotychczasowych studiów pozwoliły stwierdzić, że teksty te rządzą się własnymi prawami zarówno graficznymi, jak i gramatycznymi (zob. **Wykaz osiągnięć naukowych II.1.2**, 53–94). Tego rodzaju formuły religijne nie są znane z innych regionów świata starożytnego. Król jest ich głównym protagonistą i to dla niego, i na jego (lub jego małżonek) użytek zostały one skomponowane, choć istnieją też opinie wskazujące źródła tych tekstów poza kręgiem królewskim.

Realizując wskazany wyżej cel moich badań, prowadzących do powstania przedłożonej monografii, zaadaptowałam do studiów nad *Tekstami Piramid* metodologię językowego obrazu świata stosowaną w badaniach lingwistyczno-kulturowych. Metody te zostały wykorzystane do sformułowania otwartych definicji analizowanych pojęć/konceptów¹, a przede wszystkim do interpretacji – wyznaczonych jako priorytet badawczy – wątków kreacyjnych w tych najstarszych religijnych tekstach świata. Dla poszerzenia analizy kontekstu kulturowego i pełniejszego ukazania egipskich wyobrażeń o wszechświecie wykorzystano także zdobycze nauk ścisłych, na przykład w dziedzinie astrofizyki historycznej. **Rezultaty tych analiz zostały szczegółowo zaprezentowane**

¹ Rozróżnienie terminologiczne m.in. w ramach językoznawstwa. Pojęcie różni się od konceptu „ścisłym związkiem z określonym językiem naturalnym, podczas gdy koncepty mogą być utrwalone przy pomocy znaków innych niż językowe lub nie mieć formy znakowej” /Jerzy Lukszyn (red.), *Języki Specjalistyczne: słownik terminologii przedmiotowej*, Warszawa 2005, 82/.

w monografii przedłożonej jako osiągnięcie (zob. *Everything as One...*, 153, 166-168, 315-316; zob. Wykaz osiągnięć naukowych I.1.1). Była ona poprzedzona publikacjami cząstkowymi – „studiami przypadków” (ang. *case studies*), omówionymi poniżej (zob. Omówienie merytoryczne pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych oraz Wykaz osiągnięć naukowych II.1., II.2., II.4.). Podsumowująca wyniki wieloletnich studiów monografia *Everything as One...* jest pierwszym opracowaniem, łączącym metodologię badań kulturowo-lingwistycznych, ukształtowaną w ramach lingwistyki antropologicznej, etnolingwistyki i studiów nad językowym obrazem świata, z metodologią pracy archeologa i religioznawcy, zgodnie prowadzącym do spójnych syntetycznych wniosków na temat egipskich tekstów religijnych.

Wiedzę teoretyczną w zakresie archeologii zdobywałam jako studentka i doktorantka w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego. Ponadto jako archeolog pracowałam w terenie pod kierunkiem wybitnych specjalistów w tej dziedzinie: w Polsce prof. dr. hab. Jerzego Gąssowskiego (stanowiska: Podeblotcie, Pułtusk) i w Egipcie prof. dr. hab. Karola Myśliwca (Sakkara). Kolejne etapy budowy warsztatu badawczego, pozwalającego zastosować wymienione różnorodne metodologie, objęły studia klasycznego języka egipskiego, hieratyki, nowoegipskiego, demotyki, koptyjskiego, łacińskiego i starogreckiego w Instytucie Archeologii, w Instytucie Filologii Klasycznej i na Wydziale Orientalistycznym Uniwersytetu Warszawskiego oraz w Ägyptologisches Seminar w Freie Universität w Berlinie w Niemczech pod kierunkiem prof. dr. hab. Petera Munro i prof. dr. hab. Jürgena Osinga. Swój warsztat badacza poszerzałam również w Instytucie Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk podczas podyplomowych studiów humanistycznych obejmujących literaturę, historię, historię sztuki i historię filozofii.

Studia i praca w terenie spowodowały, że doceniam kompleksowe badania wszystkich przejawów kultury, a co za tym idzie konieczność całościowego spojrzenia na zabytki przeszłości, bo tylko taka perspektywa badawcza pozwala wyrobić sobie koherentny ogląd analizowanej społeczności oraz procesów ją kształtujących i nią rządzących. Trzeba podkreślić, że starożytny Egipt, który stanowi obszar moich studiów, unaocznia nierozzerwalne powiązanie architektury, zabytków luźnych oraz tekstów poprzez utrwalanie tych ostatnich na niemal wszystkich rodzajach monumentów i artefaktów.

Wyszczególnione elementy kształtowania się warsztatu badawczego pozwoliły mi skupić się na lingwistyczno-kulturowym opracowaniu egipskich tekstów religijnych w możliwie najszerszej pojętym kontekście archeologicznym i religioznawczym. Jako archeologa studiującego teksty z perspektywy historyczno-kulturowej interesuje mnie

najbardziej analiza i wskazanie społecznej, jak i kulturotwórczej funkcji tekstów religijnych, a przede wszystkim ich użytkowanie jako nieocenionego źródła do rekonstrukcji religijnej myśli starożytnych.

Kolejnym etapem doskonalenia wdrażanej przeze mnie nowej metody badań nad językowym obrazem świata w egipskich tekstach religijnych było zaproszenie mnie do udziału w grantie Komisji Europejskiej w ramach Programu „Kultura” 2007-2013: *Archaeology in Contemporary Europe*; projekt „Badania nad przeszłością społeczną. Podstawy konceptualizacji z perspektywy archeologicznej”; realizowanym przez Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, pod kierunkiem prof. dr. hab. Stanisława Tabaczyńskiego (zob. załącznik 5.1.). Należałam do grona autorów leksykonu wieńczącego projekt: „Przeszłość społeczna. Próba konceptualizacji”; zob. Bożena Józefów-Czerwińska, Joanna Popielska-Grzybowska, Wierzenia, religia, [w:] P. Tabaczyński, A. Marciniak, D. Cyngot, A. Zalewska (red.), *Przeszłość społeczna. Próba konceptualizacji*, Warszawa 2012, 300-317. Byłam też recenzentem artykułów na temat archeologii śródziemnomorskiej, stanowiących rozdziały wymienionej publikacji.

Z punktu widzenia doskonalenia znajomości badań Lubelskiej Szkoły Etnolingwistyki, łączącej metodologię studiów z zakresu lingwistyki antropologicznej, ze szczególnym naciskiem na językowy obraz świata, z metodologią etnolingwistyki, ważnym doświadczeniem naukowym był mój udział w grantie EUROJOS realizowanym w latach 2012–2015 (NPRH nr 0132/NPRH2/H12/81/2012), kierowanym przez prof. dr. hab. Jerzego Bartmińskiego, twórcę wspomnianej Szkoły (zob. załącznik 5.2.). Praca ta była przygotowaniem do – tak odmiennych metodologicznie w stosunku do wcześniej stosowanych w archeologii – badań nad *Tekstami Piramid*. W ramach tego projektu, we współpracy z mgr Dorotą Cyngot (IAiE PAN), opracowałam założenia projektu „Archeologiczno-językowy obraz świata ArcheoJOS”, mającego na celu potwierdzenie, że metody studiów językoznawczych mogą być użyteczne także w archeologii. Wspólne pola badawcze archeologii i językoznawstwa rodziły się poprzez trwającą od dłuższego czasu dyskusję i zajęły istotne – wciąż dookreślane – miejsce w analizach zarówno tych uczonych, którzy obrali za swój główny materiał do pracy język, jak i tych badających ślady materialne, artefakty, rzeczy bądź przedmioty; por. np. M. Płuciennik, *Archaeological Narratives and Other Ways of Telling*, *Current Anthropology* 40/5 (December), 653-678; H. Mamzer, *Archeologia i dyskurs. Rozważania metaarcheologiczne*, Poznań 2004; R. Blench, *Archaeology and Language*, [w:] J. Bintliff (red.), *A Companion to Archaeology*, Malden – Oxford – Carlton – Victoria 2006, 52-74; D. Cyngot, *Archeologia a językoznawstwo*, [w:] P.

Tabaczyński et al. (red.), *Przeszłość społeczna. Próba konceptualizacji*, Warszawa 2012, 791-802. Tego rodzaju analizy wyraźnie wskazują na konieczność kompleksowego studiowania źródeł, by uzyskać możliwie kompletny obraz badanego konceptu.

Pojęcie językowego obrazu świata i studia nad nim zdobyły sobie licznych zwolenników w samym językoznawstwie, jak i poza nim. Najczęściej jednak następuje zrównanie etnolingwistyki z badaniami nad językowym obrazem świata, co nie jest wcale oczywiste, a o czym najlepiej świadczy wyłonienie w ramach Konwersatorium EUROJOS podprojektów: (ETNO)EUROJOS i – wzmiankowanego już wyżej, ArcheoJOS. Dzięki temu, iż miałam możliwość być od początku aktywnym uczestnikiem projektu, brałam udział w krystalizowaniu się pojęć, założeń i tworzeniu metodologii. Pragnę podkreślić, iż byłam jedną z pierwszych osób spoza grona slawistów zaproszonych do udziału w projekcie i grantie EUROJOS, co zaowocowało zaproszeniem również uczonych studiujących inne języki świata tak starożytne, jak nowożytne.

Udział w Konwersatorium EUROJOS przyczynił się w znaczący sposób do nowatorskiego zaadaptowania przeze mnie metod językowego obrazu świata w badaniach języków starożytnych. Chciałabym podkreślić, że wypracowane przeze mnie adaptacje metod językowego obrazu świata dowiodły ich użyteczności w studiach nad językami starożytnymi i w archeologii oraz potencjalnie w innych dziedzinach nauki, jak na przykład historia.

Dużym wyzwaniem podjętych przeze mnie studiów był fakt, że analizom zostały poddane teksty religijne, które wymykają się regułom innych gatunków piśmiennictwa (zob. *Everything as One...*, 18-22, 231-238, 281-283). Językowy obraz świata zależy – co trzeba wyraźnie zaakcentować – od przyjętego punktu widzenia, a w omawianym przypadku jest to próba rekonstrukcji punktu widzenia egipskiego autora utrwalającego swe wierzenia w formułach religijnych.

Należy również podkreślić, że moje badania, których wyniki są poddawane ocenie jako osiągnięcia naukowe, czerpiące z metodologii studiów nad językowym obrazem świata, stanowią ich adaptację i implementację w archeologii oraz jednocześnie wpisują się one w nurt „archeologii słowa” (por. J. Popielska-Grzybowska, *Everything as One...*, 287-288; termin utworzony przeze mnie na podobieństwo „archeologii wiedzy” Michela Foucaulta, zob. M. Foucault, *L'Archéologie du savoir*, Paris 1969). Tego typu analizy bliskie są także metodologii lingwistyki antropologicznej, „antropologii słowa” i takie stadium zostało przeze mnie przedstawione jako „studium przypadku” (ang. *case study*) na przykładzie diagnostycznych formuł (zob. **Wykaz osiągnięć naukowych II.2.1.5.**).

Należy wyraźnie zaznaczyć, że studia prowadzone w ramach metodologii językowego obrazu świata i/lub etnolingwistyki nie są analizami *stricte* wpisującymi się w tak zwaną archeologię kognitywną. Badania te bowiem wykraczają poza granice kognitywistycznej kategoryzacji, korzystają jednak z użyteczności otwartej definicji, mając raczej charakter studiów antropologicznych w ich najszerszym rozumieniu. Ponadto, i co najistotniejsze, analizy w ramach tak rozumianej semantyki, realizowane w środowisku lubelskim oraz przez współpracowników z całego świata, różnią się od innych nurtów językoznawstwa kognitywnego tym, iż badają język w powiązaniu z kulturą, a nie, jak ma to miejsce w przypadku większości teorii kognitywnych, z uwarunkowanymi biologicznie psychologicznymi mechanizmami poznawczymi ludzi (por. semantyka Langackerowska, koncepcje G.P. Lakoffa lub G. Fauconniera; zob. R. Grzegorzycowa, Podstawy metodologiczne semantyki kognitywno-antropologicznej (Refleksje w związku z publikacją „Leksykonu aksjologicznego Słowian i ich sąsiadów”), *Etnolingwistyka. Problemy języka i kultury* 33, 2021, 9-23).

Biorąc pod uwagę fakt, że *Teksty Piramid* są tak ważnym źródłem do studiów nad religijną myślą starożytnych Egipcjan, ale i człowieka w ogóle, zawsze kluczowa była i jest dla mnie jako archeologa badającego szeroko pojętą kulturę starożytnego Egiptu, próba syntezy funkcji i religijnego zamysłu tego źródła. Kwestią zasadniczą jest zrozumienie ich funkcji, która wbrew powszechnemu przeświadczeniu świata naukowego, nie jest ani tak wewnętrznie sprzeczna (jak uważano jeszcze w XX stuleciu), ani jednoznaczna, ani wreszcie oczywista, bo badana i zniekształcana poprzez pryzmat wierzeń z naszego kręgu kulturowego. Szczególnie jeśli próby analiz skupiają się na kolejności odczytywania poszczególnych formuł lub studiowaniu ich w oderwaniu od szeroko pojętego kontekstu archeologiczno-kulturowego, tak zwanego „kontekstu życiowego” (niem. *Sitz im Leben*, ang. *life context*). Co ciekawe, dopiero ostatnie lata przyniosły próby całościowej interpretacji, ale tylko wybranych grup formuł (por. H.M. Hays, *The Organization of the Pyramid Texts*, Leiden – Boston 2012; A.J. Morales, *The transmission of the Pyramid Texts of Nut. Analysis of their distribution and role in the Old and Middle Kingdoms*, Hamburg 2017; N. Billing, *The Performative Structure. Ritualizing the Pyramid of Pepy I*, Uppsala 2013). Niemniej jednak prace te dotyczą statystycznie wybranych najczęściej pojawiających się wątków (H.M. Hays), grupy formuł skupionych wokół jednego tematu (A.J. Morales) lub wreszcie jednej piramidy, a mianowicie, faraona Pepiego I (N. Billing). Natomiast przeprowadzone przeze mnie analizy są próbą rekonstrukcji ogólnego zamysłu i zasadniczych rysów myśli religijnej Egipcjan w okresie powstania i użytkowania *Tekstów Piramid*.

Współcześnie archeologia stała się z konieczności nauką interdyscyplinarną, gdyż dopiero zbiorcza i wieloaspektowa analiza wszystkich źródeł przybliży badaczowi pełnię obrazu studiowanego przedmiotu. Takie też możliwości gwarantuje zaadaptowana przeze mnie na potrzeby studiów nad kulturami starożytnymi metoda analizy źródeł archeologicznych, w oparciu zarówno o źródła pisane, jak i tak zwane materialne. Te ostatnie w swojej pracy traktuję jako „dane przyjęzykowe” (ang. *co-linguistic* lub *ad-linguistic data*, zob. w: J. Popielska-Grzybowska, *Everything as One...*, 15, 131–138, 234–235, 296).

Z powodu ograniczeń wynikających ze specyfiki analizowanych źródeł, czyli staroegipskich tekstów religijnych, a co za tym idzie – z niejednoznaczności definicji bądź raczej ich nieprzystawalności do współczesnych pojęć, moje badania, inspirowane metodologicznie przez ustalenia konwersatorium EUROJOS, musiały przebiegać zmodyfikowanymi przeze mnie torami podporządkowanymi mojemu celowi badawczemu. Sięgając do metodologii badań nad językowym obrazem świata rozpoczęłam pracę badawczą od wskazania *konceptu* w wybranym przeze mnie języku opracowania naukowego, to znaczy w języku angielskim. Konceptem tym był „creator”. Postąpiłam zatem odwrotnie niż postępuje się zwykle w badaniach językowego obrazu świata, wskazując „pojęcie bazowe” w badanym języku, a nie w języku naukowego opisu. Było to konieczne ze względu na brak jednoznacznie zdefiniowanych (bądź też obecnie rozumianych dostatecznie klarownie) *pojęć/konceptów* w języku egipskim. Nie można wyraźnie wskazać słowa „creator” („stwórca”) w badanym przeze mnie języku starożytnym, jakkolwiek można zidentyfikować bogów pełniących tę funkcję na podstawie opisu ich działań i cech osobowości. Moje studia nad językowo-kulturowym obrazem świata według *Tekstów Piramid* miały zatem doprowadzić do wskazania wybranego *konceptu* w studiowanym, unikalnym korpusie tekstów religijnych.

Wybrana przeze mnie droga badawcza wyznaczona jest więc przez następujące etapy:

wybór *konceptu* w języku opracowania → drobiazgową analizę w celu dekonstrukcji tego *konceptu* jako sprawdzenie jego użyteczności → synteza, to znaczy wskazanie *pojęcia bazowego* w badanym języku → opisowa definicja *pojęcia*

Przystępując do analizy językowo-kulturowego obrazu stwórcy i świata stworzonego w najstarszych egipskich tekstach religijnych postawiłam sobie następujące pytania badawcze:

- 1) kto i/lub który bóg/bogini, został przedstawiony w *Tekstach Piramid* jako stwórca, to znaczy jako ten, który posiada moce stwórcze i ich używa,
- 2) jak starożytni Egipcjanie ujmowali pojęciowo, to jest konceptualizowali, boga/boginię stwórcę w swych najstarszych religijnych źródłach pisanych,
- 3) jaką rolę miał przypisaną w tym świecie i dziele stworzenia faraon,
- 4) jak konceptualizowano pierwotne *elementy* świata stworzonego przez boga-kreatora i jakich środków wyrazu użyto do ich zobrazowania, a co za tym idzie, jak konceptualizowano świat przed stworzeniem, w momencie stworzenia i w jego trwaniu,
- 5) kiedy i gdzie miało miejsce stworzenie wszechświata i jak się odbyło,
- 6) jakich językowych środków wyrazu użyto do zobrazowania bóstw i analizowanych *elementów universum*,
- 7) jaki jest tak zwany „życiowy kontekst” (niem. *Sitz im Leben*, ang. *life context*) badanych pojęć – ukazuje go analiza tekstów oraz „danych przyjęzykowych”, czyli możliwie jak najszerzej pojętej kultury starożytnego Egiptu studiowanego okresu, w tym źródeł archeologicznych.

Szczegółowa analiza sformułowanych powyżej zagadnień badawczych, skupionych wokół wiodącego konceptu „kreator”, stanowi podstawę rozważań w kolejnych rozdziałach przedłożonej monografii. Badania te pozwoliły na syntetyczne objaśnienie egipskich tekstów religijnych i przede wszystkim na przedstawienie ich przekazu na kilku płaszczyznach interpretacyjnych, a zarazem wyjście poza ścisłe powiązanie tekstu z miejscem jego zapisu w poszczególnych piramidach. Wieloletnie studia nad *Tekstami Piramid* udowodniły bowiem na swój sposób jednostkowy charakter zbioru tekstów każdego z faraonów/królowych w każdym z ich grobowców, ale także niejako jednostkowy charakter każdej z formuł (zwanych też powszechnie „zaklęciami”, por. ang. *spell* lub *utterance*, niem. *Spruch*). Wprawdzie, jak wspomniano wyżej, ostatnio opublikowane studia proponują rytualizację przestrzeni piramidy i traktowanie jej jako struktury performatywnej (por. N. Billing, *The Performative Structure*; H.M. Hays, *The Organization of the Pyramid Texts*), co w niektórych przypadkach potwierdza się, aczkolwiek nie zawsze i nie odnośnie do każdej z piramid z tekstami. Ów brak jednorodności tekstów i/lub odpowiedników poszczególnych formuł w grobowcach kolejnych władców Egiptu uniemożliwia opracowanie uniwersalnej metody uporządkowania i sekwencjonowania fragmentów *Tekstów Piramid*. Jak wskazują moje badania, współcześnie preferowane ułożenie tego korpusu w stałe ciągi sekwencji, w przypadku doboru tekstów przez Egipcjan wydaje się być zasadą im obcą. Ponadto, jak

dowodzą kompleksowe i wielopłaszczyznowe studia nad całym korpusem *Tekstów Piramid*, ze szczególnym uwzględnieniem ich diagnostycznych fragmentów i ich rozmieszczenia na ścianach grobowców, egipscy autorzy i/bądź użytkownicy tekstów w zaświatach, czyli władcy, dopuszczali możliwość wyboru formuł w zależności od potrzeby, w jakiej zmarły znalazł się na swej drodze do niebiańskich zaświatów (zob. **Wykaz osiągnięć naukowych II.1.2.**, 171-184, **II.2.1.3.**).

W celu uzyskania opisu definiującego wymienione pojęcia, przeanalizowałam konceptualizację wszystkich bóstw, którym przypisuje się cechy stwórcy. Studia te pozwoliły wyeliminować szereg wcześniej popełnionych błędów interpretacyjnych. Często bowiem po pierwsze, na zasadach przeniesienia, ci bogowie, którzy byli uważani za stwórców w młodszych epokach historii starożytnego Egiptu, automatycznie i bezrefleksyjnie mają nadawany przez uczonych ów status także w odniesieniu do *Tekstów Piramid*. Po drugie, moje studia pozwoliły zweryfikować sformułowania odkrywców i pierwszych interpretatorów badanych tekstów, niejednokrotnie powtarzane przez badaczy bez sprawdzenia ich wiarygodności na gruncie analizowanych tekstów. Zgodnie z częstością przypisywania im cech boga-kreatora i mocy stwórczych, począwszy od tych najczęściej nimi obdarzanych, analizie poddałam wyobrażenia następujących bogów: Ra, Szu, Tefnut, Enneady, Ptaha, Chnuma, Tota, Mina, Amona, Ogdoady, Neit, Wiecznietrwałego/łych, Cheprera, Atuma i faraona (zob. J. Popielska-Grzybowska, *Everything as One...* rozdz. II). Owe szczegółowe rozważania wykazały, iż ze względu na specyfikę zapisu hieroglificznego, najczęściej pozbawionego w studiowanych tekstach determinatywów (klasyfikatorów) dookreślających kategorię przynależności danego pojęcia, nie wszystkie wymienione byty musiały być uważane przez starożytnych za bogów. Równie uzasadnione, a nawet wręcz pożądane jest uznanie ich za wieloznaczeniowe (polisemiczne) koncepty. Ta właśnie drobiazgowość analiza kontekstów występowania każdego z bytów pozwoliła wskazać na koncept *tm*, tłumaczony imieniem 'Atum', jako na słowo egipskie oznaczające w *Tekstach Piramid* stwórcę. Był to stwórca, który – będąc i objawiając się jako „wszystko i nic”, „wszechświat i niebyt” – stworzył sam siebie *jako* fragment lądu w wodach praocceanu. Ponadto jedną z najbardziej ważkich konstatacji monografii jest stwierdzenie, że to dopiero Atum *NN*, czyli król zidentyfikowany z Atumem – Atum-faraon – jest prawdziwym kreatorem świata. Stąd zatem najistotniejszym i najsilniejszym związkiem okazał się ten między bogiem Atumem a faraonem, gdyż król jest obrazowany w *Tekstach Piramid* zarówno jako syn (zob. **Wykaz osiągnięć naukowych II.4.1.1.**), jak też jest identyfikowany ze stwórcą, to znaczy *jest* stwórcą, jego najwymowniejszą inkarnacją i uosobieniem (zob. **Wykaz osiągnięć**

naukowych II.1.1., 138-149, 301-316, II.1.2., 131-171), co było i nadal bywa negowane przez badaczy.

Kolejne rozdziały zostały poświęcone kulturowemu/archeologicznemu obrazowi stwórcy (J. Popielska-Grzybowska, *Everything as One...*, rozdz. II.14), pierwotnym *elementom* powoływanego do istnienia wszechświata: wodzie; ziemi pod postacią różnego rodzaju pagórków, jak *benben*, Wyspa ognia, *ka* i *kaa*; nasieniu, z którego powstała pierwsza para istot Szu i Tefnut, będących także pierwotnymi *elementami universum*: Szu powietrzem, oddechem, tchnieniem, światłem i życiem zarazem, a Tefnut wilgotnością, porządkiem natury i życiem; dźwiękowi i faraonowi jako najstarszemu z najstarszych, temu, który został zrodzony zanim powstały niebo i ziemia, trwanie i zamęt, strach i śmierć, a więc – analizując z perspektywy czasowej – przed stworzeniem. Wymyka się więc władca zarówno czasowi stworzenia, jak i przestrzeni tej kreacji – jest samym stwórcą istniejącym w Atumie i powołanym do istnienia przez Atuma – jako jego najstarsze, najpierwotniejsze uosobienie. Atum-faraon jest pełnią, bo to, co doskonałe jest kompletne, a takie jest właśnie znaczenie egipskiego leksemu *tm* – „ten-który-jest-kompletny”. Dlatego też istotnym osiągnięciem badawczym moich studiów, po raz pierwszy opisanym w literaturze przedmiotu, jest wskazanie przynależności faraona do wyobrażenia kompletności stwórcy. Do pierwotnych *elementów*, potwierdzających tę niezbędną kompletność, należy także zaliczyć *pierwiastki* niebezpieczne czy też mroczne, jak np. boga Seta, węże, żółwia oraz szakala i wreszcie „cień” (zob. J. Popielska-Grzybowska, *Everything as One...*, rozdz. III).

Rozdział IV ukazuje czas (*trwałość/ciągłość* i *moment* jako czas kreacji) oraz przestrzeń stwórcy i dzieła stworzenia (prawdy Nu, jaskinie i miasta początku) – dotychczas nie omawiane w takim kontekście z perspektywy *Tekstów Piramid*. W rozdziale V przedstawiłam „metody/sposoby” stwarzania, jakie posłużyły bogu/bogom w procesie kreacji, to znaczy ciało boga/bogini/boskiej istoty jako „źródło” stworzenia, mnożenie, multiplikacja jako sposób stwarzania. Natomiast rozdział VI w całości został poświęcony środkom językowym, których starożytni Egipcjanie używali do formułowania myśli o aktach stwórczych, w tym przypadku, by przekazać przekonania religijne dotyczące stwórcy i jego dzieła. Poza samą analizą lingwistyczną wszystkich przywołanych fragmentów *Tekstów Piramid* jako korpusu, największy nacisk położyłam na język jako środek ekspresji przede wszystkim poprzez swą gramatykę (traktowaną w badaniach językowego obrazu świata jako najbardziej stabilny element języka), jak i stylistykę, szczególnie ze względu na jego religijny charakter. Wszystkie diagnostyczne fragmenty tekstów zostały przeze mnie przetłumaczone i przywołane wraz z transliteracją tekstu hieroglificznego, by interpretacje pojęć klarownie

osadzić w całym kontekście ich występowania w *Tekstach Piramid*. Niezwykle istotne było ukazanie możliwości gramatyki egipskiej w zakresie identyfikacji, na przykład wskazanie roli tak zwanego „*m* orzekającego o tożsamości”, czyli konstrukcji wprowadzającej narzędnikowe utożsamienie podmiotu i dopełnienia, np. „poleci jako ptak”, ale „idzie jako Szu”, w odróżnieniu od porównań wyrażanych egipskim leksemem *mr* o znaczeniu ‘jak’, np. „woda Ra jest jak wino”. To rozróżnienie prowadzi do wyjątkowo znamiennego oddzielenia identyfikacji (wyrażającej metamorfozy faraona) od metafor pojęciowych (wyrażających porównania). W rozdziale VI przestudiowane zostały także czasowniki, tryby czasownika, rzeczowniki i specjalne tropy stylistyczne służące stwarzaniu poprzez język – przy użyciu języka.

Rozdział VII monografii *Everything as One...* stanowi podsumowanie i przedstawia „otwarte definicje” przeanalizowanych w szerokim „kontekście życiowym” *konceptów* takich, jak: religijna rzeczywistość; świat; komunikacja *versus* religia; *mythos* i *logos versus* religia; stwórca *versus* demiurg; stwórca i król; i wreszcie sam stwórca, czyli egip. *tm-faraon NN*.

Ważnym rozróżnieniem przyjętym w pracy jest odróżnienie stwórcy od demiurga. Demiurg bowiem jest terminem nierozzerwalnie związanym z kulturą grecką i przez nią wprowadzonym, a oznacza budowniczego działającego fizycznie i mechanicznie, konstruującego świat z dostępnych już materiałów. Natomiast stwórca w sposób oczywisty konotuje proces stwarzania, w przypadku najstarszych egipskich tekstów jest to stwarzanie *siebie samego (jako elementów świata) i z siebie samego*. Jest więc też „stwórcą stworzenia”.

Przeprowadzone analizy przyniosły odpowiedzi na postawione pytania badawcze i są to odpowiedzi w formie otwartych definicji poszczególnych *konceptów* oraz ich sumarycznego ujęcia w postaci zdefiniowania językowo-kulturowego obrazu stwórcy i świata stworzonego, jak to się rysuje według *Tekstów Piramid*. Cel projektu, którym było syntetyczne przedstawienie *konceptu* stwórcy i stworzonego *universum* – z naciskiem położonym na językowy obraz boga/faraona i wszystkich pierwotnych *elementów* świata – został zatem osiągnięty (*zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.1.1., 153-187; por. też II.4.1.5 i II.2.3.11.*).

Reasumując, zaprezentowana w przedłożonej publikacji metoda pozwala na wyjście od bardzo szczegółowych analiz wewnątrztekstowych i wyniesienie problemu interpretacji na poziom całościowej analizy koncepcji pojęć konceptualizowanych w formułach *Tekstów Piramid*, tworzących przekaz religijny Egipcjan w czasach Starego Państwa. To postępowanie analityczne prowadzi do rekonstrukcji wierzeń staroegipskich u zarania dziejów, ze

szczególnym uwzględnieniem, ujętego w pytaniach badawczych zagadnienia stworzenia oraz usytuowania w tym dziele faraona. Co więcej, dzieje się to w kontekście ideologii wizerunku i roli faraona w tych wierzeniach (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.1.1., II.1.2., II.2.1.2., II.2.1.3., II.2.1.10., II.2.1.18., II.4.1.1., II.4.1.2.).

Za najważniejsze osiągnięcia moich studiów nad egipskimi *Tekstami Piramid* z użyciem metod z zakresu archeologii, studiów nad językowym obrazem świata oraz podejść kulturoznawczych i religioznawczych, uważam następujące konstatacje:

- przedstawienie bardzo szczegółowej opisowej „definicji” stwórcy i stworzonego przez niego wszechświata według najstarszych religijnych tekstów świata,
- wskazanie i potwierdzenie nierozzerwalnego powiązania oraz identyfikacji faraona z bogiem Atumem jako stwórcą, kwestionowane wcześniej przez egiptologów,
- dookreślenie i zdefiniowanie pojęcia egipskiego *tm/Atum-faraon NN*,
- podważenie przeświadczenia, iż słońce Ra było uważane za boga stwórcę już w *Tekstach Piramid* (wskazanie obecnych w *Tekstach Piramid* argumentów, poddających w wątpliwość uznanie Ra za boga),
- wykazanie, że *Teksty Piramid* można i należy interpretować na różnych płaszczyznach semantycznych, chodzi tu zatem o przekaz dla wyznawców egipskiej religii spoza kręgu królewskiego oraz dla samego faraona. Jak wskazuje umiejscowienie *Tekstów Piramid* w zamkniętych po pogrzebie grobowcach, nie były one przeznaczone do oglądania poza momentem samej ceremonii pogrzebowej i jak się wydaje przez nikogo innego niż sam zmarły władca/władczyni. Moje analizy tekstów dowiodły, że aspekty solarne stanowiły element kształtowania wizerunku faraona w ramach przypuszczalnej recepcji tych wierzeń przez poddanych, gdyż to aspekty wizualne były dostępne łatwiejszemu odbiorowi wiernych, w odróżnieniu od aspektów słuchowo-słownych, które w wierzeniach i religiach zapewniają bezpośrednie obcowanie z Bogiem/bogami. Wykorzystanie jako narzędzia kształtowania się wizerunku króla zabiegów oddziałujących na zmysł wzroku potwierdza rozwijający się pod koniec Starego Państwa kult Ra, przyjęcie imienia „syn Ra”, budowa świątyń solarnych, tematy nieobecne w *Tekstach Piramid* w takiej formie.

Przeprowadzone przeze mnie studia z wprowadzeniem omówionej metodologii zaczerpniętej z badań nad językowym obrazem świata otwierają drogę do dalszych analiz kolejnych ważnych dla religii i kultury egipskiej pojęć i ich konceptualizacji w języku, jak też dla innych, materialnych przejawów kultury, analizowanych w badaniach archeologicznych. Metody te ułatwiają i umożliwiają współpracę interdyscyplinarną między językoznawcami i archeologami oraz studia porównawcze z zakresu

religioznawstwa. W ramach projektu EUROJOS podjęłam już studia nad konceptami „dom” i „dusza” oraz nad obrazowaniem zmysłów i ich rolę w postrzeganiu świata przez starożytnych Egipcjan. Wypracowana przeze mnie metoda może mieć swoje zastosowanie do badania starożytnych źródeł pisanych w kontekście kulturowo-archeologicznym.

Przedłożoną monografię uważam za najważniejszy rezultat i podsumowanie głównego nurtu moich badań naukowych w zakresie archeologii starożytnego Egiptu, prowadzonych po obronie rozprawy doktorskiej.

4.2. Omówienie merytoryczne pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych z okresu całej kariery zawodowej.

Omówione poniżej rozdziały w monografiach i artykuły w czasopismach pokazują moją naukową drogę prowadzącą do opracowania źródeł oraz napisania publikacji książkowych.

Do powstania syntetycznych publikacji, to znaczy omówionej powyżej jako główne osiągnięcie oraz drugiej monografii (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.1.1., II.1.2.), prezentujących metodę i efekty jej stosowania przyczyniły się lata studiów analitycznych – tak poszczególnych formuł składających się na *Teksty Piramid*, jak i poszczególnych pojęć/konceptów zobrazowanych w tych formułach. Przywołane poniżej publikacje (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.1., II.2., II.4.) pokazują etapy tych analiz i to, jak one ewoluowały od analitycznie przedstawionych szczegółów do syntetycznych opisowych definicji zawartych w monografii *Everything as One...* (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.1.1.) oraz monografii *Teksty Piramid najstarsza „księga” Egipcjan wykuta w kamieniu* (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.1.2.).

W kontekście analizy procesu stwarzania świata ze szczególną starannością przestudiowane zostały przeze mnie „studia przypadków” (ang. *case studies*) powiązane z konceptami stwórcy (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.2.1.1., II.2.1.2., II.2.1.3., II.2.1.6., II.2.1.14., II.4.1.1., II.4.1.4., II.4.1.10., II.4.1.11. oraz II.4.2.1., II.4.2.2., II.4.2.3., II.4.2.4.), pierwotnych *elementów* stworzenia oraz roli faraona. W grupie tych pierwszych znalazło się kluczowe dla zrozumienia pojęcia kreacji słowo/pojęcie *cheprer*, które przez badaczy uważane było za imię boga Chepri. Bóg ten jednak, jak udowodniono w publikacji (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.2.1.6.), w *Tekstach Piramid* nie występuje, a *cheprer* „ten, który się staje” jest epitetem stwórcy Atuma. Natomiast rozbudowaną i pogłębioną w przedłożonej monografii *Everything as One...* analizę pierwotnych *elementów* rozpoczęłam studiami nad wiecznością w powiązaniu z praoceanem (zob. Wykaz osiągnięć naukowych

II.2.1.20.). Przebyłam wstępnie, rozwinięte w monografii *Everything as One...*, konteksty pojawiania się wody, *elementów* duchowych istot żywych oraz kosmicznego jaja (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.2.1.20., II.2.1.21., II.4.1.5., II.2.3.8. oraz w druku II.2.3.11., II.2.3.12.).

Natomiast w innych publikacjach pokazałam również analizy wizerunku egipskiego króla na podstawie źródeł pisanych i archeologicznych (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.2.1.2., II.2.1.3., II.2.1.4., II.2.1.14., II.2.3.1., II.4.1.1., II.4.1.2, II.4.1.6.).

W ramach publikacji cząstkowych zainicjowałam także studia nad „mroczną stroną stworzenia” (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.4.1.10., II.4.1.11.), co zostało podsumowane w obu monografiach z nieco innej perspektywy w każdej (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.1.1., 182-187; II.1.2., 187-195). Należy podkreślić, że jest to temat sporadycznie podejmowany przez egiptologów, kolidujący z dominującym w badaniach trendem eksponowania zagadnienia egipskiego ładu i jego obrony, aczkolwiek – jak dowiodły moje analizy – równie ważny dla zrozumienia kompletności stwórcy i stworzenia.

Zastosowane metody studiów ułatwiają naturalne przejście od analitycznego do syntetycznego potraktowania przekazu badanych źródeł. Stąd też możliwe było powstanie drugiej monografii i przygotowywanie trzeciej (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.1.2. oraz w opracowaniu II.1.3.1.), będących podsumowaniem i syntezą analiz *Tekstów Piramid* prowadzonych przeze mnie przez kilkanaście lat. Opublikowane rozdziały w monografiach, publikacjach pokonferencyjnych i artykuły w czasopismach to kolejne kroki w moich badaniach, a tak jak pierwsza monografia (*Everything as One...*) jest prezentacją zastosowania nowatorskiej metody inspirowanej metodologią Lubelskiej Szkoły Etnolingwistyki, pracującej pod kierunkiem prof. dr. hab. Jerzego Bartmińskiego, w studiach nad *Tekstami Piramid*, tak druga (*Teksty Piramid najstarsza „księga” wykuta w kamieniu*, zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.1.2.) jest przybliżeniem polskiemu czytelnikowi efektów jej stosowania podczas pracy badawczej, zarówno archeologa, jak i egiptologa-filologa-lingwisty. W tej monografii, skierowanej do szerszego grona czytelników, nie tylko egiptologów, przedstawione zostały również realia archeologiczne związane z historią odkrywania kolejnych wersji *Tekstów Piramid*, historia ich badań i udział w tych badaniach polskich uczonych. Ta uzupełniająca prezentacja wyników analiz umożliwi zrozumienie unikalności podjętych studiów z zastosowaniem metody badawczej zaczerpniętej z innej dyscypliny.

Moim wkładem w studia nad egipskim językiem religijnym jest także nazwanie i przeanalizowanie „religijnej kreacji rzeczywistości” – zjawiska opartego na

performatywnym użyciu języka, a ściślej mówiąc – aktów mowy, czyli wypowiedzeń pełniących funkcję sprawczą – używanych w celu stwarzania pożądanej (w kontekście religijnym) rzeczywistości, niezbędnej do osiągnięcia przez faraona życia wiecznego, w którym będzie istniał jako władca i stwórca pośród Gwiazd Niezniszczalnych (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.2.1.4. oraz II.1.1., 281-289). Warto przypomnieć, iż teksty utrwalone na ścianach piramid, według wszelkiego prawdopodobieństwa, jawią się jako przeznaczone do użytku dla samego zmarłego, gdyż po odprawieniu ceremonii grobowiec był trwale zabezpieczany przed wejściem osób niepowołanych, a tym samym także wszystkich innych, jak choćby kapłanów.

Dodatkowym, niezwykle produktywnym aspektem głównego kierunku moich badań naukowych są analityczne studia nad językiem *Tekstów Piramid* (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.1.1., II.1.2., II.2.1.1., II.2.1.5., II.2.1.6., II.2.1.11., II.2.1.14., II.2.1.17-19, II.2.2.1., II.2.2.2. oraz II.2.2.2. i w druku 2.3.12.) w zakresie translologii komparatystycznej. Zajmuję się tłumaczeniami tekstów źródłowych z języka staroegipskiego na języki nowożytne: polski, angielski, portugalski, włoski i niderlandzki (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.2.1.1., II.2.1.5., II.2.1.17., II.2.1.19., II.2.1.21., II.2.1.23., II.2.3.8., II.2.3.12., II.4.1.10. oraz II.4.10-11., II.5.3.5-7.). Stąd też moja aktywna współpraca z naukowcami z krajów posługujących się tymi językami. Fakt, że w zestawie tym jest język słowiański, dwa germańskie i dwa romańskie, pozwala na uwzględnienie różnych językowych obrazów świata, reprezentujących odmienne środowiska etniczne, a co za tym idzie odmienne perspektywy i punkty widzenia, co jest istotne w analizach translatorskich i dla translologii porównawczej oraz etno-językowego obrazu świata. Takie komparatystyczne studia nie były wcześniej prowadzone przez egiptologów, a wnoszą cenne informacje o sposobie przekazywania myśli, inaczej mówiąc, o językowym obrazie świata Egipcjan oraz sposobach jego przekładu na języki współczesne i na nowożytne sposoby postrzegania świata (por. niem. *Weltanschauung* i *Weltansicht* według W. von Humboldta). Tłumaczenia starożytnych tekstów źródłowych realizowane z perspektywy językowego obrazu świata, lepiej unaoczniają kwestie problematyczne i nieoczywiste materiału źródłowego. Pozwalają dogłębniej przemyśleć samo tłumaczenie oraz interpretacje przygotowywane na jego podstawie (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.2.1.17., II.4.1.9., II.4.1.10.). Wątek porównawczy moich badań widoczny jest się również w zestawieniu *Tekstów Piramid* i młodszych *Tekstów Sarkofagów*, którym poświęcona była moja rozprawa doktorska (zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.1.3.2., II.2.3.1., II.4.1.9.).

W szerszym ujęciu, także komparatystycznym, traktuję moje studia jako rekonstrukcję staroegipskiej myśli religijnej w kontekście archeologiczno-językowo-kulturowym.

W trakcie pracy, duży nacisk kładę także na popularyzację własnych badań, jak i na publikacje przybliżające historię studiów poświęconych starożytnemu Egiptowi (*zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.2.1.16., II.2.1.22-23., II.2.2.1., II.2.3.5., II.2.3.9-10., II.4.1.12-13.*).

Jako ważny element mojej działalności naukowej traktuję również publikacje poświęcone moim kolegom i mistrzom (*zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.2.3.1-3., II.2.3.11-12.*).

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

5.1. Działalność naukowa

5.1.1. Promotor i recenzent prac naukowych:

- **promotor pomocniczy** rozprawy doktorskiej pt. „Polskie wykopaliska w Egipcie w latach 1936 -1939 oraz w latach 1957 -1981” mgr Lidii Ambroziak; promotor: dr hab. prof. AH Władysław Duczko; recenzenci: prof. dr hab. Andrzej Niwiński, dr hab. prof. PAN Jacek Soszyński; obrona rozprawy: Akademia Humanistyczna im. Aleksandra Gieysztor w Pułtusku, 05.2017.
- **główny recenzent** (port. *arguente principal*) **rozprawy doktorskiej** mgr Any Catariny Apolinário de Almeida pt. „Falhar a transição ou do morto excluído. A conceptualização de *isefet* nos *Textos dos Sarcófagos* do Império Médio”; promotorzy: prof. dr hab. José Sales, prof. dr hab. José Augusto Ramos; Universidade de Lisboa, Lizbona, Portugalia, 05.07.2017.
- **recenzent prac magisterskich:**
 - 1) Guilereme C. Borges Pires, „Sentir e narrar o sagrado: em torno da sacralização do(s) espaço(s) terrestre(s) e aquático(s) no Egipto Antigo”, Universidade Nova de Lisboa, Lizbona, Portugalia, 09.2015,
 - 2) Jessica Alexandra Monteiro Santos, „A protecção mágica da *Primeira Infância* no Egipto Antigo”; Universidade Nova de Lisboa, Lizbona, Portugalia, 12.2015.
- **zewnętrzny recenzent/ekspert** podczas obrony Planu rozprawy doktorskiej mgr Jessiki Alexandry Monteiro Santos; Universidade Nova de Lisboa, Lizbona, Portugalia promotor: prof. zw. dr hab. Maria Helena Trindade Lopes, 05.2016.

- recenzent prac licencjackich na kierunku archeologia w Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztor, Pułtusk, Polska (2010 – Damian Polański, Izabela Jakubowska, Łukasz Karol; 2012 – Anna Pelic).

5.1.2. Członek Komisji Doktorskich:

- mgr Susany Isabel da Silva Moty, rozprawa doktorska pt. „O sagrado num espaço profano: a Religião Doméstica no Egípto antigo”, Universidade Nova de Lisboa, Lizbona, Portugalia; promotorzy: prof. dr hab. Maria Helena Trindade Lopes; prof. associado dr hab. José Sales, 06.2015,
- mgr Marii Teresy Sorii Trastoy, rozprawa doktorska pt. „El instrumental pesquero en el antiguo Egípto. Estudio histórico-arqueológico en clave diacrónica”, Universidad de Cádiz, Kadyks, Hiszpania, 18.01.2016.

5.1.3. Działalność ekspercka

- Członek Zespołu Ekspertów współpracowników Universidade Nova de Lisboa, Lizbona, Portugalia – ewaluacja i akredytacja kierunków studiów: licencjackich w zakresie archeologii, historii; magisterskich w zakresie archeologii, historii i muzeologii oraz doktorskich w zakresie historii, przez Comissão de Avaliação Externa (CAE), 22.10.2021.
- Pisemna cena dorobku badawczego na potrzeby grantów, stypendiów oraz członkostwa w stowarzyszeniach:
 - 1) International Associations of Egyptologists wprowadzające nowych członków: dr Ewa Józefowicz, mgr Adrianna Madej, Olivia Temple, mgr Kacper Szczęsny,
 - 2) The Onassis Foundation scholarship programme: dr Ronaldo Guilherme Gurgel Pereira, 26.02.2017; stypendium przyznane,
 - 3) program stypendiów doktorskich, Universidade de Lisboa, Lizbona Portugalia: mgr Federica Manfredi, 29.06.2016 (stypendium przyznane),
 - 4) Fundação para a Ciência e Tecnologia, Portugalia, program stypendiów doktorskich: mgr Guilherme Cerejeira Borges Pires, 10.03.2017 (stypendium przyznane); mgr Jessica Alexandra Monteiro Santos, 15.03.2017 (stypendium przyznane); mgr Marcus Vinicius Carvalho Pinto, 01.03.2019 (stypendium nieprzyznane), 10.07.2020 (stypendium przyznane),
 - 5) stanowisko asystenta, Michigan University, USA: mgr Sherine ElSebaie, 28.10.2019 (kandydatura odrzucona).
- Członek zespołu dyskusyjnego jako przedstawiciel Stowarzyszenia Uniwersytetów Dziecięcych – debata przygotowawcza do programu dofinansowującego Uniwersytety

Dziecięce, uruchomionego 02.09.2016 pod nazwą „Uniwersytet Młodego Odkrywcy (UMO)”, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Warszawa, Polska.

5.2. Mobilność akademicka

5.2.1. Wizyty naukowe, studyjne w celu nawiązania współpracy i/lub przygotowywania wspólnych projektów oraz nauczanie w ośrodkach zagranicznych (zob. też 5.1 i 7.1.)

5.2.1.1. Instytut Studiów Historii i Archeologii Morza Bałtyckiego, Klaipeda University, Kłajpeda, Litwa, 22-28.05.2011 w ramach Erasmus Programme. Individual Teaching Programme for Teaching Staff Mobility.

5.2.1.2. Università Ca'Foscari, Venice, Włochy, wizyta studyjna na zaproszenie prof. dr Emanuele Marcello Ciampiniego – 02.-05.10.2013 (zob. załącznik 5.5).

5.2.1.3. University of Zagreb, Zagrzeb, Chorwacja, 11-16.10.2013 w ramach Erasmus Programme. Individual Teaching Programme for Teaching Staff Mobility.

5.2.1.4. Universidade Nova de Lisboa, Lizbona, Portugalia, na zaproszenie prof. dr hab. Marii Heleny Trindade Lopes – 10.2015.

5.2.1.5. Wielka Brytania – kwerenda archiwalna w Reynold's Library w Manchesterze i biblioteczna w Ancient Egypt and Sudan Library w The British Museum, Londyn w ramach Stipend for Senior Research Fellow The Ancient Egypt Foundation, Londyn, Wielka Brytania – przygotowanie do realizacji projektu archiwalno-egiptologicznego wraz z Fundacją i współpracownikami (realizacja przesunięta na rok 2023 z powodu pandemii).

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

6.1. Dydaktyka

6.1.1. Lektor języka staroegipskiego w Instytucie Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego w okresie 01.12.1999-30.06.2004.

6.1.2. Wykładowca w Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusk w okresie 10.2004-06.2021 na kierunkach archeologia, historia i pedagogika – studia licencjackie, magisterskie i doktoranckie (ćwiczenia, konwersatoria, warsztaty, wykłady, także ogólnouczelniane; najwyższe noty w ankietach studenckich)

6.1.3. Wykłady dla studentów studiów magisterskich i doktoranckich w ramach Erasmus Programme. Individual Teaching Programme for Teaching Staff Mobility

w Instytucie Studiów Historii i Archeologii Morza Bałtyckiego, Klaipeda University, Klaipeda, Litwa, 22-28.05.2011 oraz University of Zagreb, Zagreb, Chorwacja, 11-16.10.2013.

6.1.4. Wykłady dla studentów i doktorantów kierunku historia starożytna, Universidade Nova de Lisboa, Lizbona, Portugalia, 10.2015.

6.1.5. Szkolenie na temat metodologii badań nad starożytnością dla doktorantów, Colégio dos Jesuítas, Universidade de de Lisboa, Lizbona, Portugalia, 11.10.2019.

6.1.6. Konwersatoria dla doktorantów Szkoły Doktorskiej Anthropos Instytutów Polskiej Akademii Nauk w okresie 2020-2021.

6.1.7. Dyrektor naukowy, wykładowca i prowadząca warsztaty dla studentów w ramach Școala Anuală de egiptologie, greacă veche și orientalistică/The Annual School of Egyptology, Ancient Greek and Orientalistics, Bukareszt, Rumunia od 2020 (*zob. też 6.2.2.*).

6.2. Działalność organizacyjna.

6.2.1. Organizator i współorganizator 17 międzynarodowych konferencji (*zob. Wykaz osiągnięć naukowych II.6.1.*)

6.2.2. Współorganizator i dyrektor naukowy Egyptological School for students *Milestones in Egyptology. In the footsteps of Champollion, Carter and Tutankhamun*, 26-30.09.2022 oraz 4-5.11.2022 (współpraca z prof. dr hab. Renatą-Gabriellą Tatomir, dziekanem Wydziału Nauk Społecznych i Przyrodniczych, Hyperion University of Bucharest: wykłady i warsztaty on-line).

6.2.3. Członek zespołu tworzącego Szkołę Doktorską Anthropos IPAN.

6.2.4. Kierownik i koordynator pracy Działu Wydawniczego IKŚiO PAN.

6.2.5. Organizator wykładów popularyzujących naukę dla dorosłych z zaproszonymi naukowcami polskimi i zagranicznymi: Dni egipskie – gość: prof. dr hab. Karol Myśliwiec; Dni sudańskie – goście: dr hab. Mahmoud El Tayeb oraz dr hab. Henryk Paner; goście wygłaszający wykłady lub prowadzący warsztaty: dr hab. prof. AH Bronisław Nowak, dr Urszula Iwaszczuk, dr Jacek Konik, dr hab. prof. AH Radosław Lolo, dr Piero Pasini, dr hab. Teodozja I. Rzeuska, dr hab. Anna Wodzińska, mgr Federica Manfredi, współpraca AH im. Aleksandra Gieysztora, Miejski Dom Kultury, wraz z Galerią „Cztery Strony Świata” i Kinem „Narew”, Pułtusk (Program „Moja mała Ojczyzna”).

6.2.6. Koordynator współpracy naukowej IKŚiO PAN z Chorwacją, Portugalią, Rumunią i Włochami w zakresie projektów badawczych i organizacji wydarzeń naukowych.

6.3. Działalność popularyzująca naukę.

6.3.1. Twórca i koordynator merytoryczny Humanistycznego Uniwersytetu dla Dzieci (HUD), 2012-2018, od 2022 we współpracy między IKŚiO PAN a Fundacją Ogród Edukacji, Nieporęt.

6.3.2. Projekt „Egiptologiczna Szkoła Letnia” – cykl warsztatów dla dzieci, popularyzujących wiedzę o starożytnym Egipcie: Lizbona – Pułtusk – Warszawa; współfinansowany przez Universidade Nova de Lisboa, Lizbona, Portugalia, Akademię Humanistyczną im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku i Instytut Kultur Śródziemnomorskich Polskiej Akademii Nauk (warsztaty dla dzieci oraz mini wykłady dla dorosłych w Lizbonie odbyły się 5 lipca 2017; w Polsce we wrześniu 2017); kierownik reprezentujący polską stronę; kierownik ze strony portugalskiej – prof. dr hab. Maria Helena Trindade Lopes.

6.3.3. Aktywny popularyzator kultury starożytnego Egiptu i cywilizacji śródziemnomorskich oraz innych kultur dawnych i współczesnych, w tym nauki języków dawnych i współczesnych – wszystkie grupy wiekowe – dzieci, młodzież i dorośli; prowadzone zajęcia (mini-wykłady i warsztaty) i współpraca z Uniwersytetami Dziecięcymi w Nasielsku i Grodzisku Mazowieckim; z przedszkolami w Pułtusku, Radzyminie i Warszawie; współpraca z Uniwersytetami Trzeciego Wieku w Jabłonie, Legionowie, Nasielsku, Pułtusku, Serocku i Wyszkowie oraz prywatną szkołą językową „Fabryka Uśmiechów” w Warszawie i „Best” w Pułtusku; uzyskanie statusu ‘mistrza’ w Uniwersytecie Dziecięcym „Mały Geniusz”.

6.3.4. Organizator corocznych warsztatów archeologiczno-kulturowo-językowych dla dzieci z okazji Dnia Dziecka – w latach 2005-2017 (warsztaty organizowane przy udziale studentów Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku oraz wolontariuszy programu Erasmus + oraz Centrum Międzynarodowej Wymiany Młodzieży i Wolontariatu FIYE POLSKA prezentujących swoje kraje dzieciom oraz Oxford University Press).

6.3.5. Prowadzenie warsztatów na temat starożytnego Egiptu dla dzieci pracowników TVN w ramach Dni Afryki – 2011.

- 6.3.6.** Udział w programie edukacyjnym dla gimnazjów i szkół ponadgimnazjalnych prowadzonym przez IMAX Cinema City Sadyba Best Mall, Warszawa, Polska, warsztaty towarzyszące filmowi „Mumie. Sekrety faraonów” – 10.2009-11.2010, na zaproszenie Kierownika Działu edukacji Orange IMAX.
- 6.3.7.** Inicjator i organizator współpracy z nauczycielami historii i uczniami Liceum im. Piotra Skargi w Pułtusku, Polska – lekcje, pogadanki i warsztaty w latach 2008-2017 oraz wspólnie zorganizowana konferencja naukowa dla młodzieży na temat „Jak geny tworzyły historię” – 05.12.2014; wykład na zaproszenie Dyrekcji i nauczycieli historii pt. „Sekrety faraonów” – 11.01.2018.
- 6.3.8.** Warsztaty egiptologiczne w ramach Pikniku Naukowego w Szkole Podstawowej w Dzierżeninie – inicjator i współorganizator (patronat naukowy IKŚiO PAN) – 25.05.2018.
- 6.3.9.** Prowadzący zabawy i gry w ramach Nocy Muzeów PAN – 18.05.2019.
- 6.3.10.** Prowadzący zajęcia popularyzacyjne w ramach Pikniku Naukowego Polskiej Akademii Nauk w Jabłonie – 22.09.2019.
- 6.3.11.** Inicjator i organizator Seminarium „Dni studiów nad starożytnością”, we współpracy z Uniwersytetem Nova w Lizbonie, Instytutem Camõesa oraz Instytutem Studiów Iberyjskich i Iberoamerykańskich Uniwersytetu Warszawskiego – 5-6.05.2020 (grant *Camões, Instituto da Cooperação e da Língua*).
- 6.3.12.** Warsztaty i wykłady w ramach Piknik Naukowy Centrum Nauki Kopernik i Polskiego Radia (w latach 2016-2021), np. pt. „Tajemnice egipskiego świata – zmiany klimatu a upadek świata starożytnych Egipcjan” – Piknik Naukowy Centrum Nauki Kopernik i Polskiego Radia „Klimat i my”, 09.05.2021.
- 6.3.13.** Wykład pt. “Sekrety faraonów a najstarsza na świecie ‘księga’ wykuta w kamieniu/The secrets of the pharaohs and the world’s oldest ‘book’ carved in stone” w ramach European Archaeology Days (EDA 2021), 20.06.2021.
- 6.3.14.** Merytoryczne opracowywanie materiałów dla muzeów:
- tłumaczenie tekstów egipskich na temat piwa w starożytnym Egipcie na potrzeby wystawy w Muzeum Archeologicznym w Krakowie w 2016 – współpraca z dr hab. Teodozją I. Rzeuską,
 - stały współpracownik i prowadząca warsztaty archeologiczne, w szczególności na temat starożytnego Egiptu, w Regionalnym Muzeum w Pułtusku.
- 6.3.15.** Artykuły i wywiady na temat prowadzonych przeze mnie badań naukowych, dla serwisu PAP, autorstwa Szymona Zdziebłowskiego, między innymi, „Teksty Piramid –

czyli dlaczego nie wszystkie piramidy są nieme?” z dnia 23.12.2016; Audycja radiowa pt. „Co zawdzięczamy egipskim bogom?” – program 2 Polskiego Radia w ramach audycji „Klub ludzi ciekawych wszystkiego” Hanny Marii Gizy w dniu 19.01.2014; Wywiad na temat prowadzonych warsztatów „Tajemnice egipskiego świata – zmiany klimatu a upadek świata starożytnych Egipcjan” dla programu 2. Polskiego Radia w dniu 09.05.2021 w ramach 24. Pikniku Naukowego Centrum Nauki Kopernik i Polskiego Radia; prowadzenie wywiadu Konrad Żygadło.

6.3.16. Artykuły popularnonaukowe, np.: 1) „Teksty Piramid – najstarsza religijna księga świata a staroegipskie przysmaki”, *Wiadomości Biskupińskie*, Biskupin 2015; 2) „Doskonała mowa jest ukryta”, [w:] *Faraonowie. Ludzie – Bogowie – Władcy. Polityka. Pomocnik*, Warszawa 2018, 100-103.

6.3.17. Aktywny udział w promocji książki pod red. R.-G. Tatomir, *East-West Multitopic Dialogue. Bridging the divide. individual, peoples, cultures, traditions, mind sets, societies through ages*, Bucharest 2021 (członek Interdisciplinary Scientific Committee dwóch serii publikacji interdyscyplinarnych i egiptologicznych), 27.05.2021.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

7.1. Stypendia

7.1.1. Stypendium Rządu Arabskiej Republiki Egiptu i Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego: Egipt, 01.10.1997-30.11.1997.

7.1.2. Erasmus Programme. Individual Teaching Programme for Teaching Staff Mobility w Instytucie Studiów Historii i Archeologii Morza Bałtyckiego, Klaipeda University, Kłajpeda, Litwa, 22-28.05.2011.

7.1.3. Stypendium Rektora Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku i Towarzystwa Naukowego „ATENA”, 06.2011

7.1.4. Stypendium Fundacji Lanckorońskich z Brzezia – Londyn, Wielka Brytania, 01-28.02.2013 [przyznana kwota 1300 GBP], (zob. załącznik 5.4).

7.1.5. Erasmus Programme. Individual Teaching Programme for Teaching Staff Mobility w University of Zagreb, Zagrzeb, Chorwacja, 11-16.10.2013.

7.1.6. Stypendium Rektora Akademii Humanistycznej im. Aleksandra Gieysztora w Pułtusku i Towarzystwa Naukowego „ATENA” – Library of The Department of Ancient Egypt and Sudan, The British Museum, 10.2013.

7.1.7. Fellowship Fundacji Mehen. Studiecentrum voor het oude Egypte – 2018, [przyznana kwota: 750 EUR].

7.1.8. Fellowship Fundacji Mehen. Studiecentrum voor het oude Egypte – 2021-2022. na wydanie publikacji pt. „The Pyramid Texts. An in-depth introduction/De Piramideteksten. Een diepgaande introductie”, Mehen, Essays over het oude Egypte, The Hague/Den Haag 2023.

7.2. Nagrody i wyróżnienia

7.2.1. Nominowany **Badacz Członek Korespondent** Centro de Humanidades FCSH/NOVA-Uac, Lizbona, Portugalia, od 2015.

7.2.2. Tytuł honorowy **Senior Research Fellow, The Ancient Egypt Foundation**, Londyn, Wielka Brytania „in recognition of your professional abilities and experience” (Letter of Appointment, 29.06.2019, zob. załącznik nr 5.5) oraz stypendium, [przyznana kwota: 5 000 GBP], (zob. załącznik 5.6).

Joanna Popielska-Grzybowska

(podpis wnioskodawcy)